

MUSTAQILLIK DAVRI SHE'RIYATIDA SHAXS BADIYIY MODEL VA INDIVIDUAL IJODIY TALQINLAR

Ahmadova Gulnoz Asqar qizi

BuxDPI I bosqich magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20562404>

Annotatsiya. Ushbu maqolada mustaqillik davri o'zbek she'riyatida shaxs badiiy modeli va uning individual ijodiy talqinlari masalasi tahlil qilinadi. Istiqloq yillarida she'riyatda inson omiliga bo'lgan e'tiborning ortishi, shaxsning ichki olami, ma'naviy izlanishlari va milliy o'zlikni anglash jarayonining badiiy ifodasi yoritiladi. Shuningdek, yangi estetik qarashlar asosida shakllangan lirik qahramonning o'ziga xos xususiyatlari tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: shaxs konsepsiyasi, badiiy model, mustaqillik davri she'riyati, lirik qahramon, milliy o'zlik, estetik tafakkur, poetik talqin.

Kirish:

Mustaqillik yillarida o'zbek adabiyoti taraqqiyotining yangi bosqichi boshlandi. Siyosiy va ijtimoiy hayotdagi tub o'zgarishlar badiiy tafakkur rivojiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatdi.

Ayniqsa, she'riyatda inson shaxsi, uning ichki kechinmalari, ruhiy iztiroblari va ma'naviy izlanishlarini tasvirlash imkoniyatlari kengaydi. Natijada shaxs konsepsiyasi zamonaviy o'zbek she'riyatining markaziy kategoriyalaridan biriga aylandi.

Shaxs badiiy modeli adabiy asarda insonning ma'naviy, ruhiy va ijtimoiy qiyofasini aks ettiruvchi badiiy tizim hisoblanadi. Ushbu model orqali ijodkor insonning hayotga munosabati, dunyoqarashi, orzu-intilishlari va ruhiy holatini tasvirlaydi. Mustaqillik davrida shaxsning individual qiyofasini yaratishga bo'lgan intilish kuchayib, lirik qahramonning ichki dunyosini chuqur tahlil qilish tendensiyasi shakllandi.

Adabiyotshunoslikda shaxs masalasi ko'plab ilmiy tadqiqotlarning markazida turadi. Shaxs badiiy modeli muallifning inson haqidagi estetik qarashlari va badiiy konsepsiyasini ifodalaydi. Badiiy asarda shaxsning tasviri faqat tashqi belgilar bilan emas, balki uning ichki ruhiy kechinmalari orqali ham namoyon bo'ladi.

Mustaqillik davri she'riyatida shaxsning badiiy modeli bir necha jihatlar bilan ajralib turadi. Birinchidan, insonning individual erkinligi va mustaqil fikrlashi muhim qadriyat sifatida talqin qilinadi. Ikkinchidan, lirik qahramonning ichki dunyosini tasvirlashda psixologik tahlil usullari keng qo'llaniladi. Uchinchidan, milliy o'zlik va tarixiy xotira shaxs obrazining muhim tarkibiy qismiga aylanadi.

Istiqloq tufayli ma'naviy qadriyatlarga, madaniyatga, jumladan, so'z san'atiga nisbatan munosabat tubdan o'zgardi. Yangi davr nafaqat adabiyotimiz tarixiga, balki zamonaviy adabiy-badiiy jarayonga ham yangicha g'oyaviy-estetik mezon bilan yondashishni taqozo qildi.

Hozirgi o'zbek she'riyatining ma'naviy miqyosi, badiiy salohiyati sezilarli darajada o'sdi.

Shu ma'noda hozirgi o'zbek adabiyotida lirika alohida o'ringa ega. Masalan: Zebo Mirzaevaning she'rini o'qiganda "Haqiqiy she'rning mazmunini gapirib bo'lmaydi, uni his qilish kerak" degan fikrning haqiqat ekanini kishi tan oladi. Haqiqatan ham, tuyg'uni, ruhiyatning mazmunini so'zlab ham, uning shaklini chizib ham bo'lmaydi. Lekin his qilinganda, ma'naviy va ruhiy ehtiyoj qondiriladi. Bu haqida shoira o'zi shunday deydi: "She'r, balki ruhiyatning hurriyatidir, balki ruhning hayotidir. Har qalay, qisqa bir she'r ham dilingizga katta bir ozodlik olib keladi. Menimcha, she'riyat — bu uzun yo'l. Ruhniyat yo'li, yolg'izlik yo'li...".

Bu fikrlarning barchasi she'rlarda o'z ifodasini topadi. "Tamom" she'rida shunday yozadi:

Men endi ketaman...

Uni kechirdim.

Kechirdim eng so'nggi g'animimni ham.

Endi tinch yashayman tog'lar yurtida

Daraxtlar,

shamollar,

maysalar bilan...

Bu yerda lirik qahramon "men" sevgi rad etilganidan yoki sevilganidan tushkun kayfiyatda dard izhor qilmayapti, balki ruhiga yaqin odamni topa olmaganidan ko'ngli o'ksiyapti. Hayotda ruhi hurriyatli insonlar kamligidan iztirob chekmoqda. Chunki uning ruhi yuksak, ma'naviyati nihoyatda baland shaxs.

Shuning uchun u kechirimli, hatto g'animini ham kechira oladi. Axir, inson tabiatan nuqsonli bo'lsa, buning uchun uni ayblab bo'lmaydi-ku? U tabiatdan o'ziga yaqinlik topadi.

Majnun — Qays ham odamlar orasidan mehr topa olmagach, dala-dashtda yovvoyi hayvonlar bilan do'stlashgan-ku!

Dardsiz nigohlardan,

g'amsiz "oh"lardan,

shu o't-o'lanlarga yaqinman ko'proq.

Avliyo kabi cho'kka tushib o'tirgan

qoyalar bag'ridan topaman panoh, — deydi lirik "men".

Pahlavon Mahmud bir ruboiysida: "Ko'hna qalam tole emas, dog' bitar. Dard ekaman, bir-bir unib, bog' bitar", — deb yozadi. Demak, shoira daraxtlar, maysalar, qoyalarni o'z diliga yaqin olishi bejiz emas, chunki ularning "bag'ri" dardga to'la. Ular esa aziz tuproqdan bahra oladi (pok nafi ila kuch berar tuproq). Shoiraning tabiatga ko'chgan iztirob va dardlari ham meva tugadi. Bu ruhiy erkinlik, ma'naviyat va ma'rifatdir. She'ning quvvati ham mana shunda

Bugungi kun she'riyatining tabiati va uning zamiridagi falsafiy g'oyani ochib berish, uning yetakchi g'oyaviy-badiiy tamoyillarini aniqlash o'zbek she'riyatining istiqboldagi taraqqiyotini ham oldindan belgilashga imkon beradi.

Istiqlol davri she'riyatida insonning ruhiy olamini ochib berishda ramz, metafora, timsol va falsafiy mushohada kabi poetik vositalardan samarali foydalaniladi. Natijada lirik qahramon nafaqat individual shaxs, balki milliy tafakkurning ifodachisi sifatida ham namoyon bo'ladi.

Mustaqillik davri she'riyatida shaxsning individual ijodiy talqinlari

Mustaqillik davrida ijodkorlar insonning ichki olamini tasvirlashga alohida e'tibor qaratdilar. Bu davr she'riyatida lirik qahramon ko'pincha o'zligini izlovchi, hayot mazmuni haqida mushohada yurituvchi va ma'naviy kamolot sari intiluvchi shaxs sifatida gavdalanadi.

Shoiralarning individual uslubi shaxs talqinida ham yaqqol ko'zga tashlanadi. Ayrim ijodkorlar inson ruhiyatidagi ziddiyatlarni falsafiy mushohadalar orqali ifodalasa, boshqalari ramziy obrazlar vositasida shaxsning ma'naviy olamini ochishga harakat qiladilar. Natijada she'riyatda inson va borliq, shaxs va jamiyat, shaxs va tarix munosabatlari yangi badiiy talqinlarda namoyon bo'ladi.

Mustaqillik davri she'riyatining yana bir muhim xususiyati shundaki, unda insonning ichki erkinligi va ma'naviy mustaqilligi ulug'lanadi.

Lirik qahramon o'z taqdirining faol yaratuvchisi sifatida talqin qilinadi. Bu esa shaxsning badiiy modelini yanada murakkab va serqirra holga keltiradi.

Istiqlol davrida milliy o'zlikni anglash masalasi adabiyotning eng dolzarb mavzularidan biriga aylandi. She'riyatda shaxs va millat taqdiri o'rtasidagi bog'liqlik chuqur falsafiy mazmunda talqin qilinadi. Insonning o'z tarixini, madaniyatini va ma'naviy ildizlarini anglash jarayoni lirik qahramonning shakllanishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Milliy qadriyatlar va tarixiy xotira shaxs badiiy modelining muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Shoirlar o'z asarlarida tarixiy siymolar, milliy timsollar va ma'naviy meros orqali insonning milliy o'zligini yoritishga intiladilar. Natijada shaxs obrazi milliy tafakkur va zamonaviy dunyoqarash uyg'unligida tasvirlanadi.

Globalashuv sharoitida milliy o'zlikni saqlab qolish masalasi ham she'riyatning muhim mavzularidan biri bo'lib qolmoqda. Bu jarayonda shaxsning ma'naviy barkamolligi va milliy qadriyatlarga sodiqligi alohida ahamiyat kasb etadi.

Xulosa:

Mustaqillik davri o'zbek she'riyati shaxs konsepsiyasining yangi bosqichda rivojlanishi bilan xarakterlanadi. Ushbu davrda insonning ichki dunyosi, individual tafakkuri va ma'naviy olami badiiy tasvirning asosiy obyektiga aylandi. Shaxs badiiy modeli milliy o'zlik, tarixiy xotira va zamonaviy estetik qarashlar bilan uyg'un holda shakllandi.

Natijada o'zbek she'riyatida lirik qahramonning yangi qiyofasi yuzaga keldi. Bu qiyofa insonning erkin fikrlashi, ma'naviy kamoloti va milliy qadriyatlarga munosabatini aks ettiruvchi badiiy model sifatida namoyon bo'ladi.

Umuman olganda istiqlool davri o'zbek she'riyatida shaxs "men"ni yuqori pog'onalariga ko'tarildi. Mustaqillik davri she'riyati o'zining ana shu xususiyatlari bilan zamonaviy adabiyot taraqqiyotida muhim o'rin egallaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Quronov D. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: Akademiya, 2018.
2. Yo'ldoshev Q. Badiiy tahlil asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
3. Umurov H. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: Sharq, 2010.
4. Mamajonov S. Hozirgi o'zbek adabiyoti. – Toshkent, 2019.
5. Rahimjonov N. Mustaqillik davri o'zbek she'riyati. – Toshkent, 2015.
6. Qo'chqorov R. Badiiy tafakkur va zamonaviy adabiyot. – Toshkent, 2017.
7. To'xliyev B. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent, 2013.
8. Karimov H. Istiqlool davri adabiyoti.-Toshkent 2010